
V R O U W E N G E S C H I E D S C H R I J V I N G

josien blok

Een van de opmerkingen die onvermijdelijk gemaakt worden als het onderwerp feminisme wordt aangesneden is: 'maar noem dan eens een grote vrouw uit de geschiedenis? Jaah, Cleopatra, maar die had alleen een mooie neus; Elizabeth I was toch duidelijk een manwif. Nee, een vrouwelijke Caesar, of Kant, of Napoleon, of Rembrandt, die is er toch niet'.

Nee, inderdaad, die is moeilijk te vinden; zelfs als we aan de opmerkingen over Cleopatra en Elizabeth voorbij gaan, of met Cornelia Gracchus, Anna Maria van Schuurman of Victoria aan komen dragen, dan moeten we toegeven dat zij uitzonderingen waren, die de regel van de mannelijke overmacht bevestigen. Zoekend naar een antwoord op de vraag: waarom zijn er zo weinig op de voorgrond der geschiedenis tredende vrouwen? dan komen we vanzelf op het probleem van de positie van de vrouw. Immers: onderzoek heeft uitgewezen dat vrouwen met eenzelfde capaciteit tot denken en doen geboren worden als mannen. Als fundamentele ongelijkheid niet opgaat als mogelijke oorzaak van de weinig spectaculaire rol die vrouwen in de geschiedenis spelen, dan moet het wel ergens anders aan liggen.

Een van de eersten die iets probeerde duidelijk te maken over de invloed van de positie van de vrouw in de maatschappij op haar mogelijkheden een grote intellectuele prestatie te leveren was Virginia Woolf (1882-1941) in haar boekje 'A Room of One's Own' (1928)¹⁾. Zij geeft hierin drie mogelijke oorzaken: 1) het feit dat vrouwen niet alleen nooit aangemoedigd, maar zelfs tegengewerkt werden om iets meer dan brieven of dagboeken te schrijven. Als voorbeeld geeft zij bijv. Lady Winchilsea (geb. 1661), over wier niet onverdienstelijke poëzie Pope of Gray gezegd zou hebben: "a blue-stockings with an itch for scribbling"²⁾; Jane Austen, die haar manuscript moest verbergen omdat het ongepast was voor een vrouw om te schrijven en die steeds bedacht moest zijn op ontdekking van haar overtreding, maar wier 'Pride and Prejudice' tot de klassieken van de engelse literatuur behoort. 2) de economische afhankelijkheid van vrouwen en 3) het feit dat vrouwen nooit een eigen kamer hadden (of hebben?) maar altijd gestoord

worden door de kinderen of de melkboer; sterker nog: een vrouw die zich niet een slechte reputatie op de hals wilde halen kwam zo min mogelijk buiten, laat staan dat zij zou reizen en zo enige ervaring opdoen.

Deze opmerkingen van Virginia Woolf zijn volkomen terecht; alleen gelden zij natuurlijk slechts voor op haar minst 'middle class' vrouwen. Vrouwelijke arbeiders en arbeidersvrouwen hadden in de eerste plaats te zorgen dat ze het hoofd financieel boven water hielden.

Maar waarom was dit voor vrouwen zo veel moeilijker dan voor mannen? Dat is een van de dingen die Sheila Rowbotham ons probeert duidelijk te maken in haar boek: "Hidden from History. 300 Years of Women's Oppression and the Fight Against It". Zij wijst erop dat sinds de zeventiende eeuw, toen specialisatie en arbeidsverdeling in de productie toenamen, de vrouwen langzaam maar zeker uit het arbeidsproces gedrongen werden. Omdat er een steeds groter kapitaal nodig was om een bedrijf te beginnen werden de regels voor toelating tot eengilde strenger: er konden immers veel minder meesters zijn dan vroeger toen een bedrijfje uit een paar mensen bestond. Werkgelegenheid werd gereserveerd voor mannen. Dit was vooral het geval in de meest winstgevende beroepen. Vrouwenwerk werd geassocieerd met lage betaling; vrouwen hoorden alleen voor het huis te zorgen, en niet te werken: zo kwam Mary Arnold in 1639 in de gevangenis terecht omdat zij, tegen de gildevoorschriften in, haar beroep van bierbrouwster uit was blijven oefenen³⁾. Er was nog een reden om vrouwen in huis te houden: het hoofd van het gezin wilde er zeker van zijn dat hij het verzamelde kapitaal doorgaf aan zijn eiger zoon; en als je vrouwen los rond liet lopen, wie weet wat ze uit zouden halen..... "The other reason has to do with the flesh. Women are ashamed to admit this, but Scripture and life reveal that only one woman in thousands has been endowed with the God-given aptitude to live in chastity and virginity. A woman is not fully the master of herself. God fashioned her body so that she would be with a man, to have and rear children"⁴⁾. "Women ought to stay at home; the way they were created indicates this for they have broad hips and a wide fundament to sit upon, keep house and bear children"⁵⁾.

Kortom: vrouwen moeten niet werken. Dedden ze dat wel, dan waren er de volgende mogelijkheden: 1) haar man verdiende niet genoeg om het gezin in leven te houden; haar werk was een bijverdienste 2) zij was ongetrouwd, en dus haar roeping misgelopen, een mislukkeling 3) zij was getrouwd geweest maar niet hertrouwd: ook fout. Genoeg redenen om haar werk (meestal een verlengde van haar 'natuur-

lijke taken' huishouding en kinderverzorging) laag te betalen. Dit wreekte zich des te meer toen vrouwen in fabrieken gingen werken, omdat hun huisnijverheid niet meer kon concurreren met fabrieksproductie. Toen was de vrouw plotseling niet meer geschapen om te zitten en kinderen op te voeden: met haar kinderen werd ze in mijnschachten neergelaten en voor wagens gespannen of 18 uur per dag achter zware spinmachines gezet en dit voor een dergelijk laag loon dat zij en/of haar dochter door prostitutie moesten bijverdienen, wilden zij in leven blijven.

Ondanks het feit dat vrouwen even hard werkten als mannen, aan dezelfde regels van het strafrecht waren onderworpen en steeds meer gunstige reacties kregen als ze om dezelfde opleidingsmogelijkheden vroegen als mannen, betekende algemeen kiesrecht tot aan het begin van deze eeuw algemeen mannenkiesrecht. Een vrouw kon nog zo rijk, van hoge afkomst of ontwikkeld zijn, als ze getrouwd was bestond ze niet meer voor de wet. Haar hele persoon was afhankelijk van haar echtgenoot.

"A wife deserted by or separated from her husband, or divorced from him by the Ecclesiastical Court may by her industry and the exercise of her talents, support herself and her family, furnish her home, and accumulate a sum of money: - her husband, having been absent for many years, may return, take possession of her money, receive all debt owing to her, sell off her furniture, and again leave her.

If she be robbed, she cannot prosecute.

If she be libeled or slandered, she cannot prosecute.

If she earn money, she cannot sue for it.

If she enter into a contract, she cannot enforce it.

She can make neither deed nor will.

But, if she is guilty of crime obnoxious to the law, she will be punished."6)

Een van de vrouwen die zich tegen deze misstanden verzette, was Caroline Norton (1808-1877). Hoewel zij door haar echtgenoot werd mishandeld en bedrogen, kon zij hem niet aanklagen, zelfs geen scheiding voor de wet aanvragen. In een van de brieven die zij aan de koningin schreef zei ze o.a. het volgende: "I am Mr. Norton's inferior. I am the clouded moon of that sun. Put me then - (my ambition extends no further) - in the same position as all his other inferiors! In that of his housekeeper, whom he could not libel without impunity.. of an apprentice whom he could not maltreat lawlessly, even if the boy 'condoned' original ill-usage; of a scullion, whose wages he could not refuse... Put me under

some law of protection".⁷⁾

Niet alleen in Engeland, waar genoemde voorbeelden zich afspeelden, maar ook overal elders begonnen vrouwen in te zien dat er iets mis was met hun situatie. Wel liep Engeland hier weer voorop, dank zij het feit dat daar de vakbeweging steeds meer aan kracht won. Niet dat vrouwen, die zich in een vakbeweging verenigden direct de steun van hun mannelijke collega's kregen: "Go whoam an' mind yer babies!" werd er geroepen⁸⁾. Maar toch wonnen de vrouwenbewegingen aan invloed. Zo ontstond in de jaren 1880 hetgeen wel de eerste feministische golf genoemd wordt: niet alleen op gebied van werkomstandigheden probeerde de beweging een verbetering van de vrouwensituatie te veroveren, maar ook op gebied van onderwijs (men denke aan onze eigen Aletta Jacobs) en vanaf ongeveer 1900 ook op gebied van het kiesrecht. Wie kent niet de plaatjes van de suffragettes die vastgeklonken zitten aan Downingstreet 10 of door politie worden weggedragen!

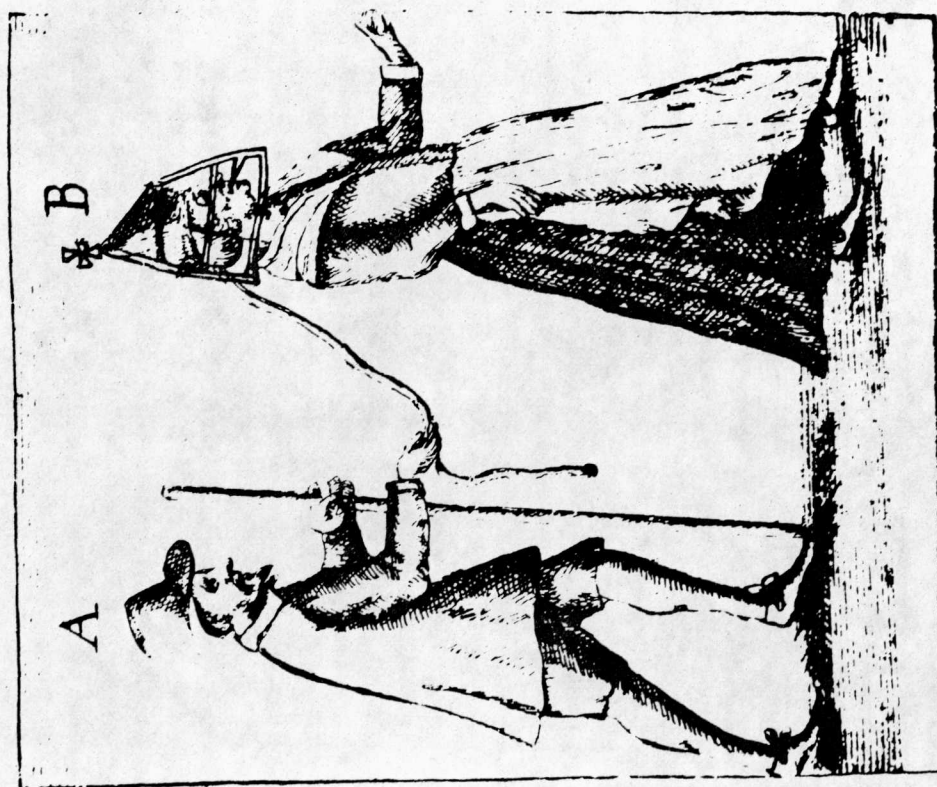
Toen de belangrijkste eis van dat moment was ingewilligd en vrouwen overal (behalve in Zwitserland) actief en passief kiesrecht kregen ebde het militante feminisme weg. De suffragettes gingen naar huis, de spandoeken werden opgeborgen. Maar in wezen was er niets veranderd. Er was nog steeds iets met vrouwen dat maakte dat zij anders behandeld werden dan mannen, geweerd, weggekeken.

"...the door which leads into the library itself. I must have opened it, for instantly there issued, like a guardian angel barring the way with a flutter of black gown instead of white wings, a deprecating, silvery kindly gentleman, who regretted in a low voice as he waced me back that ladies are only admitted to the library if accompanied by a Fellow of the College or furnished with a letter of introduction"⁹⁾ Ook was de gehuwde vrouw nog steeds niet handelingsbekwaam (dit zou bijv. in Nederland tot 1957 duren).

Het is niet zo verwonderlijk dat grote vrouwen in de geschiedenis met een lantaarntje te zoeken zijn. Mary Wollstonecraft, Virginia Woolf, ze hebben allemaal geprobeerd iets bij te dragen tot de verklaring van de afwezigheid van een vrouwelijke Caesar, Rembrandt of Kant. Het is ook niet verwonderlijk dat de geschiedenis van de positie van de vrouw en het waarom van haar onderdrukking opnieuw onderzocht worden. De tweede helft van de jaren zestig zag de zgn. tweede feministische golf opkomen, die nog steeds in kracht toeneemt. Deze beweging heeft een stroom van publicaties voortgebracht; twee onderwerpen zijn nu interessant: 1) hoe komt het dat vrouwen gedwongen konden worden een onderdanige rol te

17 Woman the man
16th-century German engraving

22 How to punish a 'scold'
From *England's Grievance Discovered* by R. Gardiner

spelen? 2) wat is het effect geweest van deze onderdanige positie voor de rol van de vrouw in de geschiedenis?

Het boek dat m.i. het beste een antwoord heeft gegeven op de eerste vraag is 'The Dialectic of Sex' van Shulamith Firestone¹⁰⁾. Zij geeft a.h.w. een herziene uitgave van Freud; uiterst knap weet zij de theorie van de penisnijd en het Oedipoes-complex omver te gooien en een nieuwe zin te geven aan het 'Elektra-complex'. Ik wacht met spanning af of iemand er in slaagt haar theorie afdoende te bestrijden; ik betwijfel het of iemand daar in zal slagen. In de tweede groep passen twee soorten boeken: a) de geschiedenis van de positie van de vrouw en de vrouwenbeweging (die overigens al zo oud is als Rome: vide de demonstraties van vrouwen voor de herroeping van de Oppis lex in 195 v.C.) b) feministische geschiedschrijving: de geschiedenis gezien met feministische ogen. Het zal wel even duren voordat er een feministische geschiedschrijving, die méér is dan een geëmotioneerd pamflet, ontstaat. Hoewel a en b apart genoemd moeten worden, zijn ze toch niet helemaal te scheiden: feministische geschiedenis kan pas geschreven worden als de positie van de vrouw en haar emancipatie in de loop van de eeuwen goed onder de loop genomen is; daarentegen kan er pas een goed beeld van de positie van de vrouw ontstaan als die beschreven wordt met een feministische pen. Dit laatste verdient misschien nadere toelichting: tot nu toe was geschiedschrijving het verhaal verteld door mannen over wat mannen deden. Prof. Brands merkte op het forum terecht op dat wij ons moeten hoeden voor onbewuste vooroordelen: als voorbeeld noemde hij de europacentristische term 'de ontdekking van Amerika in 1492'. Ik vraag mij af hoeveel historici zich bewust zijn van het masculinistische vooroordeel. Sla eens een willekeurig handboek op; bijv. Palmer. In de index staat onder de W: Women, condition of, 612, 751, 831, 876, 950. Kortom, het is een verhaal over het doen en laten van mannen en vrouwen nemen een apart deel(tje) in, zij zijn de illustratieve uitzondering op het mannenverhaal. Stel je eens voor dat er een(feministisch) handboek zou bestaan met in de index onder de M, Men, condition of, 612, 751, 831, 876, 950. Nog een voorbeeld: J. McManners, 'European History: men, machines and freedom'¹¹⁾. Niet zo verwonderlijk dat Rowbotham haar boek 'Hidden from History' genoemd heeft! Een van de beste boeken die tot nu toe geschreven zijn over de positie van de vrouw is 'De geschiedenis van de vrouwenarbeid', door Evelyne Sullerot (Bussum, 1969). Had het alleen geheten 'De geschiedenis van de arbeid', dan had men vreemd opgekeken dat het alleen over vrouwenarbeid gaat, want 'arbeid' in

het algemeen zou over de mannenarbeid en de mannelijke arbeidersbeweging gegaan zijn.

Een boek dat een combinatie is van a) en b) is de documentenverzameling 'Not in God's Image', door Julia O'Faolain en Lauro Martines uitgegeven. Een grote hoeveelheid bronnenmateriaal hebben ze geselecteerd op passages die over vrouwen gaan; de ondertitel van het boek is 'Women in History from the Greeks to the Victorians'. Waarom hier geen categorie Men, condition of...? Omdat bijna altijd de positie van de vrouw afhankelijk is van die van de man, en Men, condition of.. direct ter sprake moet komen. Bovendien wordt in een gewoon handboek nooit vermeld dat Caesar en Rembrandt, Napoleon en Kant niet geworden zouden zijn wat ze zijn als ze zelf hun vuile sokken moesten wassen, hun afwas doen of hun bed opmaken. Of, zoals Mr. van Riel zei: "Ik hoef niet te trouwen, ik heb al een goede huishoudster". Terwijl een vrouw die niet trouwde (of trouwt?) als maatschappelijk mislukt gold, laat staan dat ze zich een huishouder zou kunnen veroorloven om zich met haar eigen zaken bezig te houden. Met deze laatste opmerkingen bedoel ik vooral dat de dingen die door mannen gedaan zijn niet tot stand waren gebracht als die mannen niet door vrouwen op de been waren gehouden.

Iemand zou kunnen vragen: maar waarom een geschiedenis van de vrouw, dat is toch niet nodig? Dat is het wel, en wel om de volgende redenen. In de eerste plaats blijft onze geschiedschrijving altijd eenzijdig als er niet een feministische aanvulling op komt. In de tweede plaats kan feministische geschiedschrijving een interessante bijdrage leveren aan de bestaande; als voorbeeld neem ik het probleem van de gevolgen die de onderbetaling van vrouwen had op de arbeidersbeweging en vice versa. Zo ook heeft Shulamith Firestone n.a.v. een analyse van de kledgewoonten vanaf de zestiende eeuw aangetoond hoe men dacht over de status van vrouwen, kinderen en arbeiders¹²⁾. In de derde plaats is het van belang voor de bewustwording van vrouwen. Het is een vreemd gevoel geen verleden te hebben behalve daar waar je in verband met een man genoemd kan worden (een 'vrouw met een verleden' maakt hier meestal geen uitzondering op!). En hoewel Pakmer alleen in 'mannen-termen' spreekt over het ontstaan van vakbewegingen, waren er ook vakverbonden van vrouwelijke arbeiders, die soms met, maar vaker zonder hun mannelijke collega's opereerden, te meer daar die meestal met scheve blik naar de activiteiten van bijv. de National Union of Working Women keken¹³⁾.

Kortom, de tijd is rijp om de geschiedschrijving te verrijken met een feministische bijdrage: iets waar zowel vrouwen als de geschiedschrijving recht op hebben. Overigens: feministische betekent hier een bundeling van wat ik eerst in a en b gesplitst heb. Degenen die in het probleem van de vrouw en de geschiedschrijving geïnteresseerd zijn verwijs ik naar de in dit artikeltje genoemde literatuur: alle boeken zijn voorzien van een meer of minder uitgebreide bibliografie, die verder kan helpen. Verder wijs ik nog op Sheila Rowbotham, "Women, Resistance and Revolution", New York 1974 (Vintage).

Noten:

- 1) Virginia Woolf, A Room of One's Own, Harmondsworth 1973. Gebaseerd op twee lezingen, gehouden voor de Arts Society te Newnham en de Odtas te Girton in oktober 1928.
- 2) Woolf, A Room, p.61
- 3) Sheila Rowbotham, Hidden from History, Londen 1973, p.2
- 4) Maarten Luther, geciteerd in Julia O'Faolain en Lauro Martines, Not in God's Image, New York/Toronto 1973, p.196
- 5) idem, p.197. Een uitspraak van Luther uit 1531
- 6) idem, p. 326
- 7) idem, p. 329
- 8) Rowbotham, Hidden from History, p. 81
- 9) Woolf, A Room, p. 9
- 10) Shulamith Firestone, The Dialectic of Sex, Londen 1971; in Paladin: Londen 1972
- 11) Uitgegeven 1967. Genoemd in de bibliografie van R.R. Palmer en J. Colton, A History of the Modern World, New York 1971, p. 1076
- 12) Firestone, The Dialectic of Sex, pp. 79-81
- 13) Rowbotham, Hidden from History, p. 60

(Dit artikeltje kwam tot stand vóór het verschijnen van "Vrouw in de wetenschap" van Selma Leyesdorff en Joyce Oudshoorn in de UK van 28-4-74. Mogelijke dubblures zijn toevallig; ook kon er niet meer op worden ingekaakt).